

Петрик Оксана Володимирівна,

здобувач кафедри загальної та соціальної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті розглядається поняття та специфіка професійної діяльності журналістів. Розкривається сутність соціального інтелекту як однієї з психологічних особливостей журналістської діяльності. Аналіз експериментального вивчення дає змогу говорити про присутність кореляційного зв'язку між складовими концептуальної моделі соціального інтелекту.

The nature and specific features of professional activity of journalists are highlighted in the article. The essence of social intelligence as one of psychological peculiarities is revealed. The results of experimental investigation of social intelligence show the correlation between components of conceptual model of social intelligence.

Швидкий темп розвитку комунікативних технологій XXI століття актуалізує ґрунтовне вивчення цієї галузі. Однією з недостатньо вивчених залишається журналістика. Численні спроби науковців здійснити як теоретичні, так і прикладні розробки у цій галузі не дали бажаних результатів. Відтак, у науковому обігу не існує чіткого формулювання та досконалого вивчення саме психологічних особливостей професійної діяльності журналістів.

Таким чином, мета нашого дослідження полягає у вивченні специфіки професійної діяльності журналістів; виявленні психологічних особливостей журналістської діяльності; емпіричному аналізі дослідження.

Під професійною діяльністю журналістів варто розуміти низку традиційних соціально-професійних функцій, продиктованих усім розмаїттям повсякденної життєдіяльності суспільства. До найбільш стійких, самостійних видів такої діяльності слід відносити: творчу діяльність, яка створює професійно організовані тексти (носії інформаційно насиченого змісту); вивчення (без-

посереднім чином або за допомогою інших спеціалістів) потреб та інтересів аудиторії, а також створення такого інформаційного потоку, який відповідав би інтересам аудиторії, з одного боку, та потребам й установкам органів, що керують діяльністю цього видання, з іншого; створення оптимальних, сприятливих умов існування самих ЗМІ, з точки зору тих завдань, які ставляться для них. Тут слід акцентувати увагу на сукупності правових та морально-етичних норм функціонування ЗМІ.

Ключовою серед категорій професійної діяльності журналіста є категорія професійного обов'язку, тобто виробленого співпрацею журналістів уявлення про зобов'язання перед суспільством, яке цю співпрацю добровільно бере на себе, погоджуючи місце та роль журналістики в суспільному житті. Об'єктивну сторону професійного обов'язку визначають численні обов'язки, які є неминучими для журналістської діяльності. Його суб'єктивна сторона пов'язана з усвідомлення цих обов'язків співпраці, з існуючою внутрішньо професійною спеціалізацією та з особистісними особливостями журналістів. Вона проявляється у вигляді самовизначення обов'язку в окремих журналістських колективах та окремих особистостей. Саме це самовизначення обов'язку породжує переконання необхідності певним чином особисто брати участь у виконанні прийнятих суспільством зобов'язань, і як наслідок – внутрішнє спонукання до діяльності у вигляді стійких професійних установок.

Професійна діяльність журналістів потребує створення ефективної правозахисної системи, яку підтримуватиме держава та суспільство, оскільки наявність зловживання свободою масової інформації зі сторони окремих осіб та груп, всупереч законної професійної діяльності журналістів, форми економічного та іншого тиску на ЗМІ, на жаль, отримали достатньо широке розповсюдження. Процес журналістської праці, а головне, його результат, торкається інтересів багатьох.

Слід зауважити, що поняття професійної моральності – це особлива сукупність специфіки норм моралі, а також додаткові норми, правила і принципи поведінки, прийняті в тому чи іншому колективі працівників.

Таким чином, моральне відношення є частиною змісту роботи журналістів. ЗМІ орієнтує або дезорієнтує читачів, глядачів, слухачів, залежно від принципів, якими керуються працівники журналістської спільноти. В той час, професійна етика, яка здатна регулювати процес розвитку моральної свідомості професіоналів, а також поведінкові реакції журналістів, не існує сама по собі, за межами загальної моральності. Вона характеризує один з

її зрізів і тому копіює її багатошарову структуру. Професійна мораль не повинна трактуватись як універсальний регулятор поведінки спеціаліста. Її сфера впливу обмежується трудовими відносинами. Вона регулює поведінку журналіста виключно в процесі виконання ним виробничих задач. В мотивах, цілях, прийомах і результатах професійної праці журналіста мораль є лише однією складовою, однак разом з тим дуже важливою, цінною й значеннєвою стороною. Вона являє собою оціночно-імперативний спосіб створення спеціалістом цілей і змісту всієї професійної діяльності, поділяючи всі вчинки журналіста на правдиві та неправдиві. Полеміка, яка час від часу виникає у наукових колах, незважаючи на різні позиції сторін, приводить до думки, що моральні норми, правила та принципи необхідні у будь-якій професії, а особливо у творчій, де вони відіграють свою суспільну роль. На нашу думку, цей висновок має особливе місце у професійній діяльності журналістів. Зауважимо, що вплив будь-якої публікації, її соціальний ефект значною мірою залежить від особистості автора.

Професійну етику розглядають як конкретизацію загальних норм моралі та застосовують до специфічних умов того або іншого виду діяльності. Звичайно можна брати до уваги і той факт, що професійна етика лікаря, педагога або юриста складалась в лоні і в силу становлення професій – медицини, педагогіки, юриспруденції відповідно. Будь-яка професійна етика може розвиватись лише на перетині трьох сфер: загальної етики, теорії даного виду діяльності та її конкретного досвіду.

Важливим показником поняття професійної діяльності у журналістиці є загально-соціальна функція засобів масової інформації: інформаційне обслуговування суспільства в цілому, задоволення інформаційних потреб усього суспільного організму, а не окремих його частин. Журналістика з точки зору загально-громадських інтересів покликана виконувати життєво важливу для суспільства політичну функцію: сприяти громадській згоді, підтримувати соціальну рівновагу, протистояти рушійним силам.

Проблема етики є надзвичайно важливою з професійної точки зору, особливо у процесі навчання журналістів, виховання духу справжньої моральності, авторитету професії. Поняття справжньої журналістської етики є багатограним, її компонентами слід вважати правдивість, переконаність та принциповість, організованість та дисципліну, правильну оцінку ситуації, швидку орієнтацію у конкретній ситуації. Моральна відповідальність журналіста полягає у виборі теми, а також у моральній мотивації вибору того чи іншого засобу відображення.

Головне, на чому слід зосереджувати увагу у професійній діяльності журналістики – це усвідомлення естетики як знаряддя захисту істини, усвідомлення своїх принципів. Слід відмітити сумнівність як одну з найсуттєвіших норм журналістської етики.

Серед провідних, системоутворюючих показників журналістської професійної діяльності виділяють наступні: тип, характеристики, об'єкт та умови діяльності; типи контактів та способи взаємодії з аудиторією; об'єкти відображення; системи джерел інформації; режим і ритм праці.

Журналіст має постійно відчувати відповідальність за своє слово, адже слово журналіста може стати “зброєю”. Воно може вбивати, роз'єднувати народи та країни, а може, навпаки, відігравати позитивну роль, об'єднати зусилля людей навколо вирішення важливих проблем. В Україні як поліетнічній країні слід особливо бути обачним при висвітленні проблем, пов'язаних із національним питанням. Крім того, відповідальні журналісти мають дбати про те, щоб їхнє слово об'єднувало країну, а не створювало зайві бар'єри, підкреслюючи часто уявну різницю між Сходом та Заходом.

Для українських журналістів старшого покоління проблема неупередженості є доволі складною в суто психологічному плані. Радянська модель журналістики передбачала діяльність не інформатора, а полум'яного пропагандиста. Слід згадати, що масмедіа називалися засобами масової інформації та пропаганди (ЗМІП). Журналісти мали виконувати певні ідеологічні функції. Сьогодні ситуація докорінно змінилась. Журналісти мають розглядати події як спостерігачі, а не учасники [3, с. 32].

Вивчаючи професійну діяльність журналістів, не можливо не згадати про журналістську творчість як невід'ємну частину професіоналізму в цій галузі. Специфічною особливістю регулювання творчої діяльності є те, що їх виконання пов'язане з вільним вибором особистості, добровільним прийняттям рішень. Ці вимоги проявляють деяку тенденцію, суть професійної поведінки, але не її конкретну картину. Крім того спостерігаємо, що вони не налічують деталі, які складають стихію конкретних професійних дій. Їх реалізація та ефективне функціонування передбачає співтворчість журналіста. А отже, не потрібно переоцінювати спроби розробок “технологічних карт” професійної творчості. Не лише тому, що творчість не можливо вписувати в організаційно-технологічні рамки, але й тому що ідея технологічного регулювання суперечить її природі. В творчості не існує чіткого розмежування суб'єкта та способу діяльності. Журналіст керується

в своїй діяльності тими професійними нормами, які він визнає найкращими, він ідентифікує себе з цими правилами, бачить в них власне “Я”. Психологічні характеристики професійної діяльності журналістів: творчий, динамічний характер роботи, швидкий темп, оперативність, високий рівень психологічних навантажень. Тут переважає розумова діяльність, реалізована журналістським твором. Регулятивно-сміслову сферу журналіста можна уявити як багатопшарову систему, що володіє смисловим ядром, на різній відстані до якого обертаються окремі смислові компоненти. Для позначення смислових утворень, які входять в це ядро, використовується поняття менталітету. Кожен журналіст повинен пояснити собі та іншим, як влаштовано суспільство за допомогою поняття ідеологія. Ідеологія як поняття сформувалось на межі політології та психології, та особливо впливає на формування психологічної культури журналіста.

Професійні та соціально-політичні уявлення журналіста виникають у результаті рефлексії, виходячи з процесу своєї творчості. Оскільки під час рефлексій осмислюються як зовнішні, так і внутрішні форми профповедінки, то в структурі рефлексій, звичай, розрізняють свідомість і самосвідомість.

Професійна самосвідомість слугує не лише засобом самовизначення, але й засобом саморегуляції. Її рушійною силою є професійна та індивідуальна практика журналістської діяльності.

Слід зазначити, що рефлексія, в такому випадку це – усвідомлення журналістом законів своєї діяльності. Вона передбачає, те що журналіст відповідально ставиться до своєї професії. Самосвідомість невіддільна від науково-емоційного ставлення до себе. Фундаментальним компонентом її є самооцінка, а зміст зумовлений оцінкою журналіста в референтній групі – профтворчому середовищі та особливостями самого журналіста. Емоційна сторона оцінки реалізується в понятті професійна честь. Осмислення професійних дій можливе лише тоді, коли існує понятійно-оціночний комплекс, на якому може бути основна рефлексія.

Професійна ідеологія входить в систему, позначувану як професійна культура. Психологічна культура журналіста формує духовну сторону професійної культури. Чим багатограннішим є духовний світ людини, тим більше вона знає про свої внутрішні можливості. Разом з тим виникає більше шансів розвинути свій інтелект. В цьому випадку доцільніше було б говорити саме про соціальний інтелект, а також його складові компоненти. Соціальний інтелект – це здібність, котра виникає на базі комплексу особистісних, комунікативних і поведінкових рис, включаючи рівень

енергетичної забезпеченості процесів саморегуляції. Це риси, які обумовлюють прогнозування розвитку міжособистісних ситуацій, інтерпретацію інформації і поведінки, готовність до соціальної взаємодії і прийняття рішень [1]. До складових соціального інтелекту ми включаємо такі здібності особистості, як соціальна перцепція, соціальне мислення, соціальна уява, соціальна пам'ять.

Охарактеризувавши теоретичний аналіз професійної діяльності журналістів, на нашу думку, саме соціальний інтелект слід розглядати як один з провідних психологічних компонентів професійної діяльності журналістів. Виходячи з таких міркувань, нами було проведено психологічне дослідження соціального інтелекту та його складових. Вибірку склали 52 працівники сфери журналістської діяльності м. Луцька. У результаті дослідження було встановлено достатньо високий рівень соціального інтелекту та його складових. Статистична обробка даних здійснювалась процедурою кореляційного аналізу програми Microsoft Excel. Відповідно до отриманих результатів було встановлено значущі показники кореляційного зв'язку між виділеними компонентами соціального інтелекту: соціальний інтелект та соціальна уява $r = 0,797$; соціальний інтелект та соціальна пам'ять $r = 0,730$; соціальний інтелект та соціальна креативність $r = 0,850$; соціальний інтелект та соціальне мислення $r = 0,703$; соціальний інтелект та взаємопізнання $r = 0,629$; соціальний інтелект та взаєморозуміння $r = 0,433$; соціальний інтелект та соціальна автономність $r = 0,351$; соціальний інтелект та соціальна адаптивність $r = 0,494$; соціальний інтелект та соціальна активність $r = 0,564$, відповідно $r \leq 0,01$.

Таким чином, аналіз результатів емпіричного вивчення психологічних особливостей професійної діяльності журналістів свідчить про достатньо високий рівень соціального інтелекту, а також тісну взаємодію усіх його компонентів. Відтак саме психологічні особливості журналістики слід вважати вагомим фактором при вивченні комунікативних технологій XXI століття.

Список використаних джерел та літератури:

Вайшенберг З. Новинна журналістика. – К. : Академія Української преси, 2004. – 262 с.

Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2005. – 308 с.

Іванов В. Ф. , Сердюк В. Є. Журналістська етика. – К. : Вища школа, 2007. – 231 с.